

an expert has the following tasks: adding initial data, acquiring new initial data, understanding the situation of the incident, acquiring new objects to be studied, including samples for examination. An expert's participation in legal proceedings differs from the participation of a specialist or an examination on the scene of the incident. The author describes the tasks that an expert solves in the course of legal proceedings, the peculiarities of an investigation experiment practices, the selection of samples for an examination, inspection, interrogation.

Keywords: criminal proceedings, expert, legal proceedings, specialist, materials for forensic examination, tactics.

УДК 343.98

В. А. Фастовець, начальник наукової лабораторії Національної академії СБ України, кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Розглянуто питання визначення змісту термінів, що використовуються в Кримінальному процесуальному кодексі України, зокрема поняття «спеціальні знання». Проаналізовано визначення терміна «спеціальні знання», надані в різні періоди часу як вітчизняними, так і зарубіжними вченими, за критерієм виокремлення ними найбільш суттєвих ознак при визначенні його змісту. Шляхом послідовного обґрунтування недоліків наведених понять, виявлено ті ознаки, котрі найбільш точно відображають сутність спеціальних знань у кримінальному судочинстві. На підставі зроблених висновків запропоновано власне визначення цього поняття.

Ключові слова: спеціальні знання, Кримінальний процесуальний кодекс України, кримінальне судочинство, експерт, спеціаліст.

Аналіз положень чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) дає підстави вважати, що законодавець досить часто використовує термін «спеціальні знання», зокрема в ч. 1 ст. 69, ч. 1 ст. 71, п. 6 ст. 95, п. 7 ст. 95, п. 2 ст. 101, п. 4 ст. 101, ч. 1 ст. 236, ч. 3 ст. 237, ч. 1 ст. 242, ч. 3 ст. 356, ч. 1 ст. 360. Однак при визначенні основних термінів цього нормативно-правового акта поняття «спеціальні знання» залишилося нерозкритим.

Звертаємо увагу на те, що у всіх випадках спеціальні знання у вітчизняному кримінальному процесі згадуються в контексті призначення судової експертизи чи залучення спеціаліста. Водночас вимоги, що пред'являються до зазначених учасників кримінального судочинства, межі їх компетенції, безпосередньо залежать від того, який саме зміст укладається в поняття «спеціальні знання», у зв'язку з чим проблема з'ясування обсягу цього поняття набуває не тільки теоретичного, а й практичного значення.

Слід зауважити, що в побутовій практиці мислення найчастіше ми користуємося не сформульованими поняттями, а лише уявленнями про предмет або явище. Схожим між ними є те, що уявлення, як і поняття, є думкою, що виокремлює в предметі або явищі їх ознаки. Однак, якщо в уявленні вказані ознаки мають суб'єктивний і поверхневий характер та, як правило, є несуттєвими, то характерною рисою поняття є його точність, установлення найбільш суттєвих ознак предмета або явища. Визначення поняття здійснюється шляхом установлення його змісту.

Розробленням окремих теоретичних аспектів використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві займалися такі провідні українські науковці та вчені близького зарубіжжя, як В. І. Гончаренко, А. В. Дулов, О. О. Ейсман, В. В. Коваленко, І. І. Когутич, А. В. Мировська, Г. М. Надгорний, О. Р. Россинська, З. М. Соколовський, М. С. Строгович, В. Ю. Шепітько та ін. Однак, багато проблемних аспектів, пов'язаних із установленням змісту терміна «спеціальні знання», залишилися не дослідженими.

Отже, метою статті є встановлення найбільш суттєвих ознак спеціальних знань у кримінальному судочинстві з метою формулювання власного поняття.

Термін «спеціальні знання» має гострий дискусійний характер, унаслідок чого серед науковців нині не існує єдиної думки. З метою здійснення ґрунтовного дослідження пропонуємо проаналізувати формулювання зазначеного поняття, надані різними вченими, за критерієм виокремлення ними найбільш суттєвих ознак при визначенні змісту цього терміна.

Протиставлення загальних знань спеціальним. На думку О. О. Ейсмана, спеціальними знаннями є не загальновідомі та не загальнодоступні, тобто такі, що не мають значного поширення й котрими володіє досить обмежене коло спеціалістів. Також, на думку вченого, спеціальні знання не перебувають у розпорядженні адресата доказування¹. Під загальновідомими та загальнозрозумілими відомостями О. О. Ейсман розумів відомості, котрими володіють або можуть володіти не тільки слідчий, прокурор, суддя, але також поняті, обвинувачений, потерпілий, урешті-решт присутні в залі суду².

Як і О. О. Ейсман зазначену ознаку використовував у власному визначенні Г. М. Надгорний, який уважав, що спеціальні знання – це знання, які не належать до загальновідомих і які створюють передумови до професійної підготовки з наукових, інженерно-технічних і виробничих спеціальностей, а також не загальновідомі знання, необхідні для заняття будь-якими видами діяльності³. Слід зазначити, що це поняття внаслідок його неконкретності

¹ Див.: Ейсман А. А. Заключение эксперта (структура и научное обоснование) / А. А. Эйсман. — М. : Юрид. лит., 1967. — С. 91.

² Див.: Ейсман А. А. Критерии и формы использования специальных познаний при криминалистическом исследовании в целях получения судебных доказательств / А. А. Эйсман // Вопросы криминалистики. — М., 1962. — Вып. 6–7. — С. 39–40.

³ Див.: Надгорный Г. М. Гносеологические аспекты понятия «специальные знания» / Г. М. Надгорный // Криминалистика и судебная экспертиза. — К., 1980. — Вып. 21. — С. 39.

досить складно застосовувати при визначенні змісту спеціальних знань у кримінальному провадженні.

Досить розширене визначення надала А. В. Миrowsька, на думку якої спеціальні знання – це система незагальновідомих, незагальнодоступних, науково обґрунтованих і практично апробованих знань теоретичного та прикладного характеру в галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, отриманих унаслідок спеціальної підготовки, підвищення кваліфікації, самоосвіти, наукової діяльності, досвіду практичної роботи за спеціальністю, що не становлять професійних знань суб'єкта доказування і використовуються з метою одержання доказової та орієнтуючої інформації, необхідної для встановлення істини у випадках і порядку, визначених кримінально-процесуальним законодавством¹. Недоліками вказаного визначення вважаємо непотрібну (та й неповну) деталізацію щодо способів отримання спеціальних знань, а також окреслену мету: «одержання доказової та орієнтуючої інформації, необхідної для встановлення істини», котра, на нашу думку, є неконкретною та не відповідає завданням кримінального судочинства, сформульованими як у КПК УРСР 1960 р., так і КПК України 2012 р.

Л. Г. Бордюгов також вважає, що спеціальними знаннями є не загальновідомі для судочинства наукові та практичні знання, котрі застосовуються обізнаними особами – експертом чи спеціалістом (згідно з їх компетенцією) для надання висновку, а також консультацій і надання технічної допомоги під час досудового розслідування та судового розгляду з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню в конкретній справі².

На нашу думку, належність будь-якого знання до загальновідомого є досить умовною, адже, напевно, немає відомостей, відомих абсолютно всім. Знання з галузі матеріального чи процесуального права, криміналістики, судової експертизи та інші юридичні знання будуть «незагальновідомими» в широкому сенсі. Але навіть якщо розглядати юридичні знання (принаймні значну їх частину) відносно слідчого, судді, то й у цьому разі вважати їх загальновідомими можна досить умовно, адже завжди буде певна сукупність знань (у тому числі, юридичних), котра з тих чи інших причин є невідомою для цих суб'єктів. Як слушно зазначили Т. В. Сахнова та О. Р. Россинська, складнощі розмежування загального та спеціального знання є проблемою визначення критеріїв потреби в спеціальних знаннях³. Дійсно, саме від розуму слідчого чи судді в переважній більшості залежатиме залучення відпо-

¹ Див.: *Миrowsька А. В.* Використання спеціальних знань при розслідуванні фальшивомонетництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / А. В. Миrowsька. — К., 2012. — С. 18.

² Див.: *Бордюгов Л. Г.* Применение и использование специальных знаний в уголовном процессе Украины / Л. Г. Бордюгов // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. праць. — Х. : Право, 2014. — Вип. 14. — С. 181.

³ Див.: *Сахнова Т. В.* Судебная экспертиза / Т. В. Сахнова. — М. : Городец, 1999. — С. 8–9; *Россинская Е. Р.* Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе / Е. Р. Россинская. — М. : НОРМА, 2005. — С. 11.

відних носіїв спеціальних знань до кримінального судочинства, за винятком випадків, спеціально визначених у законі (наприклад, випадків огляду трупа, у тому числі, пов'язаного з ексгумацією, освідування особи та деяких інших). Уважаємо, що саме такі критерії, а не протиставлення спеціальних і загальних знань, є суттєвими ознаками для визначення змісту поняття «спеціальні знання».

Вичерпний перелік видів та способів отримання спеціальних знань. Багато вчених при визначенні поняття «спеціальні знання» намагалися надати вичерпний перелік їх видів і способів отримання. Так, Т. М. Бородкіна вважає, що спеціальні знання – це певна сукупність відомостей, знань у будь-якій галузі, необхідних для здійснення того чи іншого виду діяльності¹. Однак основними недоліками цього визначення є його неконкретність та неможливість виокремити спеціальні знання з-поміж інших.

Слід зазначити, що переважна більшість науковців пов'язує спеціальні знання насамперед із науковими знаннями. При цьому багато в чому їх визначення повторювали положення, передбачені ст. 325 Статуту кримінального судочинства 1864 р. Так, на думку В. Ю. Шепітька, спеціальні знання являють собою сукупність сучасних знань в окремій галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла².

Дуже схоже визначення надав В. І. Гончаренко, який вважає, що до спеціальних знань належать знання про науку, техніку, мистецтво чи ремесло, застосовувані для одержання доказової інформації³.

Інші вітчизняні вчені під спеціальними знаннями в адміністративному, господарському, кримінальному та цивільному судочинстві розуміють знання й навички, одержані в результаті фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, які використовуються визначеними законом учасниками процесу в межах наданих кожному з них повноважень для вирішення за певною процедурою процесуальних завдань⁴.

Погоджуючись із наведеними позиціями вчених у тому, що зміст спеціальних знань складають як знання, так і вміння та практичні навички, проте вважаємо їх спільним недоліком намагання перелічити всі види спеціальних знань або шляхи їх отримання. Крім знань у науці, техніці та мистецтві, на нашу думку, до спеціальних знань також належать деякі види хобі, спортив-

¹ Див.: *Бородкіна Т. Н.* Реализация процессуального статуса специалиста на стадии предварительного расследования : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Т. Н. Бородкіна. — М., 2007. — С. 17.

² Див.: *Шепітько В. Ю.* Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / В. Ю. Шепітько ; за ред. В. Я. Тація. — Х. : Право, 2001. — С. 207.

³ Див.: *Гончаренко В. И.* Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве / В. И. Гончаренко. — К. : Вища шк., 1980. — С. 114.

⁴ Див.: *Експертизи у судочинстві України : наук.-практ. посібник / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори.* — К. : Юрінком Інтер, 2015. — С. 12.

ні навички тощо. Тому вважаємо правильним підхід вітчизняного законодавця, який у ст. 69 КПК України зазначив, що «експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями...» без намагання перерахувати всі можливі види або способи їх отримання.

Безумовно, ми погоджуємося з тим, що істотною ознакою, котра характеризує спеціальні знання, є їх наукова основа, оскільки саме вона забезпечує вірогідність отриманих за їх допомогою результатів. Водночас дуже слушно М. С. Строгович застеріг від протиставлення наукової галузі іншим сферам знань, зазначаючи, що техніка, мистецтво та ремесло засновані на даних науки¹. Також ми поділяємо позицію тих дослідників, котрі, продовжуючи думку відомого вченого, зазначили, що «спеціальні знання – це не тільки система наукових знань. Вони також включають у себе навички та вміння в різних галузях культури, мистецтва та ремесла»².

Отже, спеціальні знання становлять взаємопов'язану систему знань, навичок та вмінь у будь-якій сфері людської життєдіяльності.

Відсутність у суб'єктів доказування спеціальних знань. Д. А. Харченко під спеціальними знаннями розуміє знання, котрі належать до певного виду діяльності (за винятком професійної діяльності слідчого й судді) та використовуються при розслідуванні злочинів і розгляді кримінальних справ у суді з метою сприяння розкриттю, розслідуванню та попередженню злочинів³. Слід зауважити, що залучення носіїв спеціальних знань при розгляді кримінальних справ у суді відбувається не з метою «сприяння розкриттю, розслідуванню та попередженню злочинів», тому таке визначення також потребує свого доопрацювання.

На думку Н. О. Трифонова, спеціальними знаннями, котрі використовуються в розкритті й розслідуванні злочинів, слід уважати знання, що належать до певної галузі чи сфери їх практичного застосування, а також професійний досвід осіб, задіяних у розкритті та розслідуванні злочинів (за винятком професійних знань і професійного досвіду слідчого та судді), що використовуються для досягнення мети розкриття й розслідування в установлених законом формах⁴. Убачаємо досить спірним твердження автора, що професійна діяльність судді пов'язана з «розкриттям та розслідуванням злочинів».

¹ Див.: *Строгович М. С.* Курс советского уголовного процесса / М. С. Строгович. — М., 1968. — Т. 1. — С. 470.

² *Лившиц Ю. Д.* Вопросы использования специальных знаний в уголовном процессе / Ю. Д. Лившиц, А. В. Кудрявцева. — Челябинск, 2001. — С. 7.

³ Див.: *Харченко Д. А.* Судебная экспертиза в российском уголовном судопроизводстве : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Д. А. Харченко. — Иркутск, 2006. — С. 17.

⁴ Див.: *Трифонова Н. А.* Специальные знания в раскрытии и расследовании корыстно-насильственных преступлений : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Н. А. Трифонова. — Иркутск, 2006. — С. 18.

Розглядаючи наведені визначення слід зазначити, що заслуговує на увагу позиція З. М. Соколовського, який зазначав, що поняття спеціальних знань не можна ставити в залежність від того, чи володіють ними конкретні особи (зокрема, слідчий і суддя)¹. Дійсно, знання, якими володіє певний слідчий або суддя, можуть уключати в себе знання з різних галузей. Так, цілком імовірно, що слідчий може володіти знаннями в галузі комп'ютерних технологій та програмування (які для переважної більшості інших учасників кримінального провадження будуть спеціальними), у зв'язку з чим він може не вважати за доцільне залучати відповідного фахівця (спеціаліста) під час огляду комп'ютера. Проте, навіть якщо слідчий має значний попередній практичний досвід експертної діяльності (наприклад, володіє спеціальними знаннями щодо проведення експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів, ознайомлений із сучасними методиками проведення зазначених експертних досліджень), під час досудового розслідування в разі необхідності вирішення питання щодо встановлення обставин, пов'язаних з використанням комп'ютерно-технічних засобів, інформації та програмного забезпечення чи при визначенні технології й хронології створення електронного документа, він завжди має призначати комп'ютерно-технічну експертизу, оскільки висновок експерта є процесуальним джерелом доказів. Отже, ті чи інші знання належатимуть до спеціальних не в силу їх наявності або відсутності в слідчого чи судді, а в силу наявності потреби останніх у їх використанні, а також можливості вирішувати певні питання в тій чи іншій сфері (за винятком випадків, як ми вже зазначали, спеціально визначених у законі). Указану ознаку змісту спеціальних знань досить вдало спробував визначити А. В. Дулов, який дійшов висновку, що спеціальними є знання, якими не володіють або недостатньо володіють слідчий і суддя².

Розмежування спеціальних знань від знань у певних галузях права (зокрема, матеріального та процесуального права). В. В. Коваленко вважає, що спеціальні знання охоплюють наукові й практичні знання та навички, які відповідають сучасному рівню розвитку відповідних галузей людської діяльності (за винятком знань у галузі процесуального чи матеріального права), використовуються (застосовуються) при розслідуванні злочинів і судовому розгляді кримінальних справ з метою сприяння слідству чи суду в збиранні та дослідженні доказів³.

На думку М. Г. Щербаковського та О. А. Кравченка, спеціальними знаннями є систематизовані наукові знання, уміння й навички в певній сфері людської діяльності (за винятком знань у галузі матеріального чи процесуального права), отримані в результаті цілеспрямованої професійної підго-

¹ Див.: Соколовский З. М. Понятие специальных познаний / З. М. Соколовский // Криминалистика и судебная экспертиза. — 1969. — № 6. — С. 202.

² Див.: Дулов А. В. Вопросы теории судебной экспертизы / А. В. Дулов. — Мн.: Изд-во Белорус. ун-та. — 1959. — С. 4.

³ Див.: Коваленко В. В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій: монографія / В. В. Коваленко. — Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. — С. 52.

товки та досвіду роботи й використовуються з метою збирання доказової та орієнтуючої інформації, яка має значення для справи¹.

Л. Г. Шапіро не включає до змісту спеціальних знань не тільки знання у галузі процесуального і матеріального права, а й будь-які правові знання взагалі. Учена розуміє під спеціальними знаннями в кримінальному судочинстві сукупність знань у різних галузях теоретичної та практичної діяльності, отриманих, як правило, у рамках вищої професійної освіти за певною спеціальністю, котрі не є правовими та використовуються сторонами кримінального судочинства й судом з метою розкриття, розслідування та попередження злочинів відповідно до Кримінально-процесуального кодексу².

Чим же обґрунтовують дослідники свою позицію щодо того, що правові знання не належать до спеціальних? На їх думку, для осіб, які професійно здійснюють кримінальне судочинство, правові (юридичні) знання є обов'язковими, повсякденно необхідними, без них ці особи не спроможні належно виконувати свої службові функції. Адже правові (юридичні) знання – це знання осіб, відповідальних за здійснення кримінального судочинства, зокрема й передусім – для здійснення повноважень щодо кваліфікації протиправних діянь і реалізації процесуальних норм, а також для застосування тактики провадження слідчих дій та всієї методики розслідування (судового розгляду) злочинів. Наведений перелік слугує загальною кваліфікаційною характеристикою особи, яка здійснює дізнання, слідчого, прокурора й судді³.

Уважаємо, що для вирішення зазначеного питання необхідно застосувати комплексний підхід щодо аналізування чинного законодавства та практики проведення досудового розслідування й здійснення судового розгляду в кримінальних провадженнях. У вітчизняному кримінальному судочинстві використання спеціальних знань відбувається у двох процесуальних формах: призначення експертизи та залучення спеціаліста. Що стосується призначення експертизи, то позиція законодавця є однозначною: ч. 1 ст. 242 КПК України не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.

Однак стосовно такої форми використання спеціальних знань, як залучення спеціаліста, аналогічної заборони в чинному законодавстві немає. Натомість ч. 1 ст. 71 КПК України передбачає, що спеціаліст може надавати

¹ Див.: *Щербаковський М. Г.* Напрямки удосконалення процесуального положення і функції спеціаліста та експерта в проєкті Кримінально-процесуального кодексу України / М. Г. Щербаковський, О. А. Кравченко // Вісн. Запоріз. юрид. ін-ту. — 2000. — № 3. — С. 229.

² Див.: *Шапіро Л. Г.* Специальные знания в уголовном судопроизводстве и их использование при расследовании преступлений в сфере экономической деятельности : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Л. Г. Шапіро. — Краснодар, 2008. — 51 с.

³ Див.: *Когутич І. І.* Теоретичні основи використання криміналістичних знань під час розгляду кримінальних справ у суді : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / І. І. Когутич. — Л., 2010. — С. 29.

консультації під час досудового розслідування й судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. І в контексті викладеного виникає логічне запитання: Чи може слідчий або суддя мати потребу в консультаціях спеціаліста з питань, наприклад, матеріального чи процесуального права?

Стосовно практичного боку питання вважаємо, що така ситуація не тільки є цілком можливою, а й періодично має місце. Адже не секрет, що слідчі під час своєї професійної діяльності в процесі здійснення досудового розслідування, наприклад, економічних злочинів, періодично залучають з метою отримання консультацій у спірних питаннях юристів-практиків, які спеціалізуються в галузі господарського, податкового або цивільного права. Більше того, ми вважаємо передчасною та необґрунтованою думку щодо обізнаності будь-якого слідчого у всіх особливостях використання кримінального права або кримінального процесу. На нашу думку, цю проблему слід розглядати не з позиції комплексу певних знань середньостатистичного слідчого (судді), а з позиції його суб'єктивного ставлення до певної галузі знань, тобто – чи потребує він у кожному конкретному випадку «сторонньої» допомоги з боку відповідного носія відсутніх у нього знань. За такого підходу для слідчого (судді) спеціальними будуть ті знання, якими він професійно не володіє.

Ми вважаємо цілком доречним (і допустимим) залучення слідчим чи суддею для проведення консультацій спеціалістів із правових питань, що стосуються кваліфікації злочинів, тлумачення ознак складу злочину, застосування інших кримінально-правових норм. Як спеціалісти в таких випадках можуть бути залучені члени робочих груп з підготовки тих чи інших законопроектів (хто краще автора зможе визначити «дух» підготовленого проекту закону?), наукові й науково-педагогічні співробітники вишів, які мають науковий ступінь із відповідної спеціальності, пенсіонери, які мають значний практичний досвід слідчої чи судової діяльності, тощо. Потреба в їх залученні може бути пов'язана з невизначеністю або суперечністю норм вітчизняного законодавства, відсутністю власних професійних знань та іншими причинами.

Мета використання спеціальних знань. Слід зазначити, що згадані нами вчені при визначенні змісту поняття «спеціальні знання» враховували такий критерій, як мета використання спеціальних знань: «одержання доказової та орієнтуючої інформації, необхідної для встановлення істини» (А. В. Миrowsька, М. Г. Щербаківський, О. А. Кравченко), «сприяння розкриттю, розслідуванню та попередженню злочинів» (Д. А. Харченко, Л. Г. Шапіро), «сприяння слідству чи суду в збиранні та дослідженні доказів» (В. В. Коваленко) тощо.

Аналізування практики використання спеціальних знань під час здійснення досудових розслідувань у рамках кримінальних проваджень вітчизняними правоохоронними органами свідчить про те, що найчастіше таке використання відбувається з метою отримання доказової інформації, тобто – *установлення обставин, що підлягають доказуванню* (призначення експер-

тиз, залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій тощо). Водночас у багатьох випадках залучення носіїв спеціальних знань відбувається з метою встановлення *інших обставин, котрі мають значення в кримінальному провадженні* (наприклад, залучення спеціаліста для отримання відповідних консультацій або з метою відбирання зразків для проведення експертизи тощо). Уважаємо, що окреслена нами мета також є суттєвою ознакою поняття «спеціальні знання».

На підставі викладеного, можемо сформулювати таке визначення:

спеціальні знання в кримінальному судочинстві – це знання, уміння та навички в будь-якій сфері людської життєдіяльності, котрими не володіють або недостатньо володіють слідчий чи суддя, використання котрих здійснюється на розсуд останніх, або за прямою вказівкою в кримінальному процесуальному законі, з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню, чи встановлення інших обставин, котрі мають значення в кримінальному провадженні.

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ В ОПРЕДЕЛЕНИИ СОДЕРЖАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

Фастовец В. А.

Рассмотрены вопросы определения смыслового содержания терминов, которые употребляются в Уголовном процессуальном кодексе Украины, а именно понятие «специальные знания». Проанализированы определения этого понятия, сделанные в разные периоды времени как отечественными, так и зарубежными учеными по критерию выделения ими наиболее существенных признаков при определении содержания указанного термина. Путем последовательного выявления недостатков приведенных определений, выделены те признаки, которые наиболее точно отображают сущность специальных знаний в уголовном судопроизводстве. На основании сделанных выводов, предложено собственное определение этого понятия.

Ключевые слова: специальные знания, Уголовный процессуальный кодекс Украины, уголовное производство, эксперт, специалист.

CERTAIN PROBLEMATIC ISSUES OF DEFINING THE CONTENT OF SPECIAL KNOWLEDGE IN CRIMINAL LEGAL PROCEEDINGS

Fastovets V. A.

The article deals with the issue of defining the meaning of terms used in the Criminal Procedure Code of Ukraine, namely the notion of «special knowledge». It analyzes the definitions of this notion that were made in different periods of time by both national and foreign researchers based on the criteria of the significant features that are distinguished by these researchers in their definitions of the given term. By consequently highlighting faults in these definitions the article distinguishes those features that are the most accurate to reflect the essence of

special knowledge in the criminal legal proceedings. Based on the obtained findings the article offers its own definition of this notion: special knowledge in criminal proceedings includes knowledge, skills and competences in any sphere of human activity that the investigator or the judge may not have at all or have to an insufficient extent, the use of this knowledge is at the discretion of the latter or directly regulated in the criminal procedure law, in order to establish the circumstances to be proved or to establish other circumstances relevant to the criminal proceedings.

Keywords: special knowledge, Criminal Procedure Code of Ukraine, criminal proceedings, expert, specialist.

УДК 343.364; 340.69

М. В. Шепітько, старший науковий співробітник НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Станіса НАПрН України, кандидат юридичних наук

ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ НАДАННЮ СУДОВИМ ЕКСПЕРТОМ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВОГО ВИСНОВКУ

Розглянуто проблеми протидії наданню судовим експертом завідомо неправдивого висновку. З цією метою проаналізовано права, обов'язки та відповідальність експерта. Особливу увагу приділено формам покладання обов'язків на судового експерта під час досудового розслідування й судового розгляду – попередженню про кримінальну відповідальність, присязі експерта. Важливим є те, що механізм протидії наданню експертом завідомо неправдивого висновку є засобом психологічного впливу та може вказувати на надмірне залякування.

Ключові слова: судовий експерт, завідомо неправдивий висновок, присяга експерта, попередження про кримінальну відповідальність, допит експерта, психологічний вплив.

Змагальна модель кримінального процесу відповідно до КПК України виглядає так – суд, обвинувачення, захист, інші учасники (гл. 3 КПК України). Експерт як суб'єкт, що володіє спеціальними знаннями, віднесений законодавцем до інших учасників кримінального провадження (судочинства). Експерт (судовий експерт) володіє ознакою професійності. Це означає, що він на постійній основі займається цією діяльністю – має відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшов відповідну підготовку та отримав кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності, атестований згідно із Законом України «Про судову експертизу» та включений до державного Реєстру атестованих судових експертів. Класифікатор професій ДК 003:2010, затверджений наказом Держспоживстандарту України від 28 липня 2010 р. № 327, указує